

LISTEK

MIRA ENGELMANOVA:

Kulturne in socialne institucije na Čehoslovaškem.

V Libenju, v VIII. mestnem okraju, je veličanska krasna stavba z napisom »Slobodarna« in letnico 1919. Načrt za to stavbo je bil izdelan tik pred vojno na pobudo delavskih društev iz vseh strank. Ta so zbrala iz svoje srede kuratorij, ki je sezidal po vojni s pomočjo praškega mesta in praških bank to stavbo, v kateri je postala za 560 samskih delavcev oziroma rokodelcev. Vsak ima svojo sobo, skupnih obednic je več. V spodnjih prostorih so kopalne sobe in tuši. Ako hoče kdo sam kuhati, je na razpolago posebna kuhinja, kjer je 20 plinovitih štedilnikov. Poleg poslopja je velik vrt in terasa. Podobno slobodarno za ženske pripravljajo v Ječni ulici.

V vseh praških delavskih predmestjih se nahajajo — Jaslice. Sem prinese mati delavka otroka zjutraj, ko gre na delo ter ga pušča tu, dokler se ne vrne. Tudi tu so uslužbene socialne delavke. Jaslice ustanavljajo, da ostane otrok vsaj zvečer in če mogoče tudi opoldne v stiku z materjo in ostalo družino. Sploh se čuti vsepovsod stremljenje dati narodu zdravo družino. Masaryk piše v tem oziru: »Kdor želi svet preobraziti mora imeti čvrsto podlago, ki jo je zahteval Arhimedes in to je družina in narod. Brez zdrave družine ni zdravega naroda, brez zdravega naroda smo nihče in nič.«

Vendar imajo Čehi tudi vzorno urejene zavode, kakor n. pr. sirotišče v IV. mestnem okraju. Upravitelj zavoda je učitelj Karel Hajek, izborni pedagog in pisatelj. Z vso prirojeno spretnostjo mu pomaga njegova žena, tudi učiteljica. V veliki trimadstropni stavbi je vzorno oskrbovanih 150 otrok, dečkov in deklic, ki obiskujejo mestne šole. Vsa oprava po sobah je bela, okna so polna cvetja, ki ga goji mladina sama. Na stenah vidiš v vsaki sobi le par umetniških kopij, slovečega češkega slikarja Manesa. Povsod, kamorkoli stopiš čutiš, da vodi zavod mehka, pesniška duša, ki ga izpopolnjuje strogemu redu vajena energična ženska roka. Beli hodniki se prvak slikajo z narodnimi motivi; 12, 13 in 14letni gojenci opravljajo to delo sami. V zavodu je tudi velika dvorana za prireditve v zimskem času. Obiskujejo jih tudi bivši gojenci, ki smatrajo še vedno upravitelja in upraviteljico zavoda za očeta in mater. Gojenci imajo v zavodu tudi svoje mesečno glasilo »Naš list«, ki ga urejuje upravitelj. V knjižnici imajo stalno razstavo risb ter poslikanih keramičnih, bakrenih in lesenih izdelkov. Zanimiva je zbirka igračk, izdelana iz makovih glav, divjega kostanja, šišek, želodov in češarkov. Okolo poslopja se širi prostran vrt; gredica pri gredici lepo obdelana. Vrtnarju pomagajo gojenci, zato pa gre izkupiček pridelkov iz nekaterih gredic v poseben fond za počitniško potovanje. Eden oddelek s 30 gojenci in 2 učiteljema se ravno mudi na počitniškem oddihu v Češkem lesu. Tako skrbni dobri upraviteli za pravo razvedrilo svojih oskrbovancev.

Našo posebno pozornost zasluži zavod, ki se nahaja v Krnskem, v okraju Mlade Boleslave, ob rečici Iseri, dobri 2 uri z vlakom severozapadno od Prage. V zavodu, ki leži v divnem kraju, je 66 otrok v starosti od 2. do 14. leta. Ta zavod, ki je edini te vrste v republiki, vzdržuje podporni fond legijonarjev za legijonarske sirote; obstoji šele 2 leti ter ima svojo špecijsko metodo. Vodijo ga trije priznani šolniki: Švarc, Krlh in Havranek. Zlasti Švarc je na glasu izbornega pedagoga ter nosi ime drugi Pestalozzi.

Pri pouku so otroci razdeljeni koadukativno v 2 skupini; v skupino malih in skupino velikih. V šolski sobi ne vidiš urnika, tudi klopi nimajo, stoli stojijo v polkrogu. Pri pouku se zasleduje razvijanje samostojnosti in samodelavnosti na podlagi nazornega opazovanja zato se pouk vrši kolikor mogoče na prostem. Kar vidi otrok v naravi, reproducira potem z ilovico, nato v lesu in slednjič s čopičem in barvo na papirju. V posebni sobi je stalna razstava teh otroških izdelkov. Učiteljstvo prihaja ob nedeljah sem ter tja zasleduje razvoj te špecijske metode, ki bo podlaga novemu načrtu za ljudske šole, ako načrt uspe. Otroci opravljajo vsa lažja dela v zavodu sami.

Vsak ima svoj resort in o svojem delu odda vsako soboto pismen referat. Skušajo se zabrisati sled bivanja v zavodu, zato so razdeljeni otroci v izvenšolskem času v skupine po 5 ali 6 in to v različnem razdobju let. Samo ti nosijo enako obleko in najstarejša v skupini je mala maminka najmlajšega. Pri jedi sedi poleg nje in niso sploh vsi skrb zani. Obedovali smo skupno z učiteljstvom in mladino na prostem, v senci košatih dreves in kaj lepo je bilo gledati male strežnice in strežnike, ki so se spretno sukali okoli miz. V lepem vremenu je obed in večerja na prostem, ker je bivanje v najožjem stiku z naravo glavni pogoj vzgoje. Otroci izgledajo izborni, so cvetoči, veseli in živahni tako, da je bivanje z njimi prav prijetno.

Toda vrnimo se zopet v Prago na Žižkov grič k velikemu otroškemu igrišču, ki je ograjen z živo mejo in ki obstoji šele dve leti. Tu vidiš gugalnice, plezalne lestve, dreve, bradje, krogoteke, vredi in drugo telovadno orodje v razni velikosti za mladino od 5. do 14. leta. Na igrišču je prostora za 3000 otrok. V ozadiju je koča s tuši in oskrbnikovim stanovanjem. Za igriščem je velik bazen, kamor se spusti poletji v jutranjih urah voda, ki jo ogreje dopoldansko sonce, a popoldne se otroci kopljejo v njej. Poleg bazena je s pol metrom visokim zidom obdan prostor, ki je oosut z mehkim peskom. Iz tega gradi deca gor in tmele, mostove in palače. Tako je grič Žižkov posvečen narodovemu naraščanju. Ko gledaš to veselo, živahno mladino, blagruješ narod, ki more nuditi svojemu naraščanju tako zdravo, otroškemu duhu in telesu primerno zabavo. Igrišče vzdržuje praški podmladek Rdečega križa in društvo »Iwka«. To društvo je ameriškega izvora, a je zadobilo pod predsedstvom Marije Zahorske, vnukinje znane češke pisateljice Božene Němcove, popolnoma češko lice.

Ob vznožju Žižkovega griča si oglejmo v realni razstavo risarskih izdelkov in ročnih del. 25 praških srednješolskih zavodov je tu razstavilo svoje najboljše proizvode. Kakor pri nas vidiš tudi tu stremljenje po narodnih motivih. Najbolj je zastopana ornamentika. Mnogo se goji tudi izrezlavanje raznobnega papirja, ki je sestavljen na papirni podlagi v pokrajine, ornamente in dr. Posebno pozornost zaslužijo na pergament-papirju izdelani krasni pestrobodni inicijali, kopije iz starih knjig. Tem inicijalom slede z nenavadno točnostjo izdelane črke, prepisi starih ustavnih listin in raznih važnih dekretov. Tu čitaš Husovo pismo, ki ga je pisal iz Kostnice. Podmladek Rdečega križa je zastopan s plakati za pobijanje jetike. Tudi lično izdelanih lutk se ne manja in cel od z umetniško izdelanimi kulisami in fantastičnimi lutkami krasni dvorano. Profesor ti pojasnjuje, da prirejajo dijaki v počitnicah v obmejnih krajih marionetna gledišča za probujanje narodne zavesti.

Vzorno urejena je tudi stalna šolska razstava v IV. praškem okraju. Tu vidiš izdelke otroških vrtecev, ljudskih in meščanskih šol iz minolega šolskega leta. Ti proizvođa ostanejo v razstavi celo leto ter se bodo ob koncu letošnjega šolskega leta nadomestili z izdelki tekočega leta. Razstavljani so zvezki, risarije, ročna dela, leseni, bakreni in kartonasti predmeti ter izdelki iz ružave in barvaste formele to je zmes za modeliranje. Tudi tu se zasleduje povsod isti cilj: narodni motiv. Zastopana ni le Praga in Brno temveč tudi drugi večji kraji Čehoslovaške so napolnili 4 dvorane s svojimi izdelki. Lični so pestrobodni predmeti iz Morave, ki napolnjujejo polovico velike dvorane. Zanimale te bodo tudi spisne naloge, kjer mladina spis tudi v barvah ilustrira. Učiteljstvo prihaja sem vidi najboljše izdelke iz vseh najbolj tipičnih krajev šiirne domovine ter dobiva novih pobud za nadaljno delo v šoli.

V predmestju Holešovice vidiš veliko, lično zgrajeno barako z napisom »Legija malih.«

To je zavetišče, kamor prihaja mladina od 6.—14. leta v izvenšolskem času. Veliko, lepo barako so zgradili Američani. Dvorana z odrom služi za prireditve v zimskem času. Knjižnica je bogato založena z mladinskimi spisi. Poleg te je velika obednica. Tu dobe otroci tečno južino, katero si deloma sami zaslužijo s tem, da šivajo oblečke; predpasnike, čepice i. dr. Ti priprosto, a lično izdelani predmeti, ki so okrašeni samo z ozkimi bordurami z narodnimi motivi se prodajo, skupiček pa pošlje Rdečemu križu, ki oskrbuje otrokom južino.

Ob vznožju griča Petrina, ki je spremljen v krasen vrt se nahaja v Kinskem parku narodopisni muzej. Takoj v vestibulu vidiš slikane omarice in skrinje, ki nalikujejo našim stari kranjskim. Zelo bogate so zbirke vezenin in narodnih noš iz vseh krajev Čehoslovaške. Tudi selo Vajnori ima svoj poseben oddelek. Na našo Belo krajino se spominja bogata zbirka pisanic iz Morave. Koliko dela, koliko fantazije vrle češkoslovaške žene je tu nanizano! Nekatere vezenine te spominjajo na one naših srbskih sester, tam iz južnih krajev okolo Kosovega. Tehnika je ista, le barve naših južnih sester so bolj žive, bolj sočne; žive pač pod toplejšim solncem, ki je dalo cvetju življe boje.

Poleg narodopisnega muzeja je bel mramornat spomenik sloveče češke tragedkinje Hane Kvapilove, ki je umrla pred par leti. Tako je postavil češki narod svoji oboževani igralki spomenik sredi cvetja in zelenja, poleg muzeja, ki kaže domačnu in tuicu pridnost in nadarjenost češke žene. Sploh uživa češka žena večjo enakopravnost z moškim nego naša jugoslovanska žena. V praškem parlamentu zastopa ženske pravice 7 ženskih poslank. Tudi to je Masarykov vpliv, kajti on piše o ženi: »Če opazujem življenje z globljega vidika, ne opazim razlike med umsko nadarjenostjo moža in žene. Mož je telesno močnejši, se razlikuje seksualno, ali umsko in čustveno je enak ženi. Češka žena pa tudi zasluži v polni meri to priznanje. V vseh organizacijah se čuti njena spretna roka in njena vroča ljubav do celokupnega naroda. O tem priča tudi društvo »Češko srce«, ki je bilo osnovano na pobudo češke pisateljice Ruže Svobodove l. 1917. z geslom: »Ne dej zahinouti nam i bodučim«. Društvo, ki je v najhujši vojni dobi obvarovalo mladino glada, skrbi še sedaj za brezplačen obed šolarjev, ki jih imenujejo narodni gostje. Požrtvovalne češke žene vodijo in nadzorujejo brezplačno dan za dnem to dobrodelno ustanovo. Tu najdeš v dopoldanskih urah Renato Tyrševu, sivolaso damo, ženo našega sokolskega ustanovitelja Tyrša, ki vkljub visoki starosti žrtvuje dnevno par ur »Češkemu srcu«.

V istem poslopju kakor »Češko srce« je nameščen tudi poseben stalen urad za počitniške kolonije. Na steni vidiš zopet generalni zemljevid Čehoslovaške z natančnim seznamom kolonij. Voditeljica urada, bivša učiteljica, ti pove, da je tu včlanjenih 68 raznih društev. Urad da vsakemu društvu direktive za celokupni program v higijenskem, pedagoškem in administrativnem oziru. Po vzorno sestavljenih načrtih se mora voditi vse delo v kolonijah, da so natančno razvidni vsi stroški. Urad skrbi tudi za nastanjenje in upravo počitniške kolonije ter za državno subvencijo, ki znaša 20% vseh stroškov. Delo v kolonijah ima dvojen namen: 1. Reorganizirati šole v tem oziru, da se spravi mladino v najožji stik z naravo. 2. Privedi v srca mladine duh centralizacije. N. pr. mladino iz Podkarpatske Rusije se pripelje v Prago, da spozna centrum domovine in svoje češke

brate. Tudi češke naselbine izven republike so deležne teh dobrot. Mladino iz Hamburga, Lipskega, Frankfurta, Nürnberga in Budimpešte so pripeljali v Prago in od tu v kolonije, da spozna, da misli svobodna domovina tudi nanje, ki žive izven njenih mej. V minolem letu je bil urad že tudi v dogovoru z Mariborom in Varno, a do konkretnih izvajanj ni prišlo.

Izredne važnosti je poleg organizacije Rdečega križa velika, narodna inštitucija, ki je zasnovana tudi šele po vojni ter nosi ime »Masarykova akademija dela.« To je samostalna, samoupravna, naučna ustanova s središčem v Pragi. Ima pa tudi več podružnic po republiki. Njen namen je organizirati tehnično delo v svrhu pravičnega izkoriščanja sposobnosti celokupnega naroda in prirodnega bogastva češkoslovaške države za vseobčo korist. Njen program je bil sprejet v parlamentu dne 20. januarja 1920. soglasno od vseh strank.

Tej akademiji pripada urad za izbiro poklica. Tudi ta urad vodi socialna delavka, ki je dovršila višjo socialno šolo. Ta šola obstoji šele 4 leta, je dodeljena vseučilišču in zahteva srednješolsko predizobrazbo. Urad za izbiro poklica posluje 1 leto ter ima v svojem področju vse ljudske in meščanske šole velike Prage. Vsem tem šolam se pošljejo pred koncem šolskega leta posebne vprašalne pole za tisto mladino, ki dopolni 14. leto in ne misli več hoditi v šolo. Nekaj vprašani izpoini učenec, nekaj učitelj, ki pošlje potem uradu pole nazaj. Učenci in učenke prihajajo v spremstvu staršev v urad: tu pregleda uradnica spričevalo in vprašalno polo otrokovo, nato ga pošlje k zdravniku, da ga preišče, če je zdrav in dovolj krepak za poklic, ki si ga je izbral. Slednjič pride še k zdravniku psihiatru, ki določi na podlagi preiskave z različnimi instrumenti, če tudi duševne zmožnosti odgovarjajo zbrajenu poklicu. Urad je v stiku z mojstri raznih podjetij ter se uradnica od časa do časa informira o vedenju in napredku vajencev. Ker starši niso primorani zglastiti se v uradu, zato seveda ne prihajajo še vsi po nasvete, vendar jih pride v počitnicah dnevno nad 30. Uporaba te inštitucije se skuša posplošiti z referati na učiteljstvo da vpliva na starše pri roditeljskih sestankih z referati na mojstre, s tiskanimi reklamnimi listki, posebnimi za dečke in deklice. Tudi biografij prinašajo koncem vsake predstave reklamne slike. Tak urad je tudi v Brnu in v Iglavi, osnava se pa tudi v Bratislavi in v Plznu. Svoj izvor ima ta inštitucija v Ameriki, od tu se je zanesla v Anglijo, Francijo, Nemčijo in Švico. V Pragi se je osnoval v juniju leta 1922, odbor, ki bo pripravil urad za preiskovanje absolviranih srednješolcev. Z ozirom na telesne in duševne zmožnosti ter na podlagi spričeval se jim bo tu določila smer višje izobrazbe. Urad bo posloval že koncem šolskega l. 1923.

K Masarykovi akademiji dela spada tudi Masarykova liga proti tuberkulozi. V Pragi ima svoje prostore v Spaleni ulici. Po celi republiki ima že nad 100 podružnic. Cilj tej ligi je, borba proti jetiki. Sredstva v dosego tega smotra so: izdaja poljudnih brošur, plakatov in časopisov, poljudna predavanja in končno zdravljenje v sanatorijih, ki jih ustanavlja in oskrbuje liga.

Že te, tu navedene inštitucije nam jasno pričajo, da stremijo vsi češki razumniki z vso resnostjo za idealnim ciljem, osrečiti celokupni češkoslovaški narod ter vzgojiti telesno in duševno zdrav naraščaj, ki zavzame, ko doraste, z ozirom na svoje telesne in duševne vrline ono mesto, ki mu gre in za katero ga je usposobila v polni meri narava in vzgoja.

Iv. D.:

Študij psihopatične dece, ureditev šolstva in zavodov za njo

(S posebnim ozirom na dr. Goršičevo knjigo »Soc. zaščita dece in mladine.«)

Za svojo osebo — bi sicer pridejal tem določbam par pripomb.

Že v začetku sem citiral mnenje dr. Lazarja z ozirom na razmerje med zdravnikom in zdravstvenim pedagogom. Zato se mi tudi tu zdi potrebno omeniti, da ne zadošča le zdravniško dokazilo, da je deca nesposobna za šolo, ampak ima ravno pri naše vrste deci pedagog večji vpo-

gled in pravičnejšo sodbo razsojati, če bo mogel otrok sploh kaj doseči v šoli ali se naj odda v pomožno šolo. Zato se mi zdi potrebno, da naj bi imelo to dokazilo komisijonelen značaj (sprejemne komisije) in bi te splošne uporabe, ki je že sedaj v praksi, ne prejudicirala zakonita določba — zgolj zdravniškega dokaza.

Tudi se mi ne zdi umestno, da se že